

АННОТАЦИЯ К РАБОЧЕЙ ПРОГРАММЕ ВОСПИТАТЕЛЯ ПО ОБУЧЕНИЮ РОДНОМУ (ТАТАРСКОМУ) ЯЗЫКУ

“Татарстан Республикасы халыклары телләре турында” Татарстан Республикасы Законьнда һәм Татарстан Республикасында башка телләрне саклау, өйрәнү һәм үстерү буенча Татарстан Республикасы дәүләт программасында мәктәпкәчә милли белем бирү өчен кирәкле шартлар булдыру каралган. Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты карары белән кабул ителгән 2010 – 2015 елларда мәгарифне үстерү Стратегиясе (30.12.2010, № 1174) – “Киләчәк” программасында мәктәпкәчә тәрбия һәм белем бирү учреждениеләре өчен Федераль дәүләт стандартлары таләпләренә җавап бирә алырдай укыту-методик комплеклар (УМК) булдыру бурычы куелган. Балалар бакчаларында балаларны татар теленә өйрәтү, аларның сөйләм телен үстерү өчен заман таләпләренә җавап бирерлек итеп төзелгән эзлекле, максатчан методик эсбаплар белән тәэмин итү зарур. Әлеге максаттан ТР Мәгариф һәм фән министрлыгы карары белән яңа укыту-методик эсбаплар төзелде.

Татар телендә дәрәс сөйләшергә өйрәтү өчен, балаларны кызыксындыра алырлык аралашу даирәсе булдыру, сюжетлы уеннар оештыру, гомумән, баланың актив сөйләмен үстерү зарур. Сөйләшергә өйрәтү өчен баланы мөмкин кадәр күбрәк аралашуга җәлеп итәргә кирәк. Мәктәпкәчә тәрбия учреждениеләренә гомуми белем бирү программасы төзелешенә яңа федераль таләпләр буенча татар теле эшчәнлегенә бирелгән сәгатьләр санын бүлгәндә сөйләм телен үстерүгә күбрәк игътибар итү сорала.

Балалар бакчаларында заманча методик алымнар һәм чаралар куллану, татарча мультфильмнарны, электрон ярдәмлекләренә, аудио һәм видеоматериалларны урынлы файдалану аеруча мөһим.

“Татарстан Республикасы халыклары телләре турында” Татарстан Республикасы Законьнда һәм Татарстан Республикасында башка телләрне саклау, өйрәнү һәм үстерү буенча Татарстан Республикасы дәүләт программасында мәктәпкәчә милли белем бирү өчен кирәкле шартлар булдыру каралган. 2010- 2015 елларга мәгариф системасын үстерү стратегиясендә балалар бакчаларында балаларга татар телен өйрәтү, сөйләм үстерү юнәлешен тормышка ашыру максаты куелган. Мәктәпкәчә учреждениеләр, мәгариф системасының беренче баскычы буларак, нәниләрне татар теленә өйрәтүдә башлангыч роль уйный.

“Татарча сөйләшәбез” дип аталган методик комплект балалар бакчасында эшләүче тәрбиячеләргә кулланма буларак тәкъдим ителә. Комплектка, балаларның яшь үзгәчлекләренә карап, методик кулланма, күрсәтмә һәм таратма эсбаплар, аудио- һәм видеоматериаллар, балалар өчен эш дәфтәрләре туплап бирелде. Методик комплеклар өч яшь төркеме (уртанчылар, зурлар, мәктәпкә эзерлек төркемнәре) өчен эзерләнде, һәм аларның барысы да “Татарча сөйләшәбез” дип исемләнде. Бүгенге социолингвистик ситуациядә һәм гомуми белем бирүнең федераль дәүләт стандартлары тормышка ашу кысаларында рус телле балаларны татарча сөйләшергә өйрәтү буенча яңа укыту-методик кулланмалар эшләү зарурлыгы килеп басты.

Билгеле булганча, телгә өйрәтүнең максаты җәмгыять тарафыннан куелган социаль заказ белән билгеләнә. Татарстан Республикасының белем бирү системасына куйган төп бурычы – ижади фикерләүче, инициативалы, ижтимагый тормышта актив катнашучы, белемле, ике дәүләт һәм чит телләрдә дә иркен сөйләшеп аралашучы шәхес тәрбияләү.

Рус телле балаларга татар теле өйрәтү максаты киңкырлы һәм ул берничә аспекттан тора: танып белү, үстерү, тәрбия, белем бирү.

Балаларның татар теле буенча лексик, грамматик күнекмәләре филологик белемнәр суммасы дәрәжәсендә генә калмыйча, ә сөйләм эшчәнлегенә барлык төрләрендә дә аралашуда кулланырлык дәрәжәгә җитүе зарур. Ягъни, балалар, нинди дә булса сүзгә, я грамматик категориягә тану, аеру, аңлау, тәржемә итү дәрәжәсендә генә түгел, аларны аралашу максатында мөстәкыйль кулланырлык дәрәжәдә өйрәнергә тиешләр. Шулай вакытта гына татар телен дәүләт теле буларак өйрәнү бурычы үтәлә.

Баланың сөйләм эшчәнлегә төрләре буенча түбәндәге белемнәргә ия булуы күздә тотыла:

- өйрәнелгән эчтәлек нигезендә әңгәмәдәшең белән контакт урнаштыра, сорау куя, җавап бирә, кире кага, раслый белү;
- программада күрсәтелгән темалар буенча тәрбияченең сорауларына җавап һәм сораулар куя белү;
- бирелгән үрнәк диалоглар буенча охшаш диалоглар төзү, әңгәмәдә катнаша алу;
- терәк схемалар кулланып, ситуация буенча әңгәмә кора белү.

Телне аралашу аша өйрәнү принцибы.

Атаклы психологлар А.Н.Леонтьев, П.Я.Гальперин хезмәтләре күрсәтүенчә, белемнәрне үзләштерү аларны нинди дә булса эшчәнлектә куллану аша бара. Башта белемнәр суммасы булдырып, аннан соң аны практикада кулланырга мөмкин дип уйлау хәзерге дидактик таләпләргә җавап бирми.

Сөйләмгә өйрәтү процессы башта аерым сүзләр, грамматик категорияләр өйрәнәп, аннан шулар нигезендә сөйләм оештыру аша барса, бу бик әйләнгеч, нәтижәсез юл булып иде.

Коммуникатив технология нигезендә эчтәлек сайлау стратегиясе һәм тактикасы түбәндәгедән гыйбарәт була: башта балаларның яшь үзенчәлегенә карап, аларның аралашу сфералары, ситуацияләре ачыклана, аннан соң ул сфераларда сөйләшүне оештыра алырлык лингвистик материал сайлана. Бу процесс түбәндәге схемада күрсәтелә:

Лингвистик материал сайлау схемасы

Социаль контактлар, аралашу сфералары, ситуацияләрне ачыкклау

Сөйләшү, сөйләм предметын билгеләү

Сөйләм бурычларын ачыкклау

Тиешле лингвистик материалны сайлау.

Әлбәттә, эчтәлек сайлаганда сөйләм материалының күләмен билгеләү өчен балаларның психофизиологик мөмкинлекләрен исәпкә алу зарур. Югарыда әйтелгәннәрне исәп алып сайланган материал балалар бакчасында телгә өйрәтү шартларын телне тормышта куллану шартларына якынлаштыру мөмкинлеген тудыра.

Телне өйрәнү процессын индивидуальләштерү принцибы.

Мәктәпкәчә яшәтгә балалар эмоциональ, хәрәкәтчән, тиз арыйлар. Бала материалны үзе өчен кызык булса гына, үзенең шәхси ихтыяжларына туры килсә генә кабул итә һәм фикерли башлый. Телне өйрәтү процессында әкияти, фантастик сюжетлар, кызыклы геройлар белән очрашу, уен элементларын куллану – тел материалын өйрәнүнең мотивлашкан булуын тәмин итә. Материалны кат-кат кабатлап, ятлап өйрәнүгә караганда, аралашу ситуацияләрендә сөйләм бурычына тәңгәл килгән лексик – грамматик материалны балаларның мөстәкыйль комбинацияләп сөйләшүе – тел өйрәнү өчен күп мәртәбә нәтижеләрәк алым. Димәк, эчтәлектә аралашу ситуацияләре һәм ситуатив күнегүләр системасы булу мөһүб. Телне аралашу ситуацияләренә бәйләп өйрәнгәндә балалар тел өйрәнүнең практик эһәмиятен шундук тоялар, эмоциональ күтәрәнкелек туа һәм тел өйрәнү процессының мотивлашкан булуын тәмин ителә. Икенче телне өйрәнү вакытында бала, ихтыярсyz рәвештә, лингвистик материалны ана теле күренешләре белән чагыштыра. Бу – телне үзләштерү процессын жинеләйтә. Димәк, һәр шөгыйльгә программа материалын сайлаганда, балаларның ана теле буенча белемнәр системасын исәпкә алу зарур. Шөгыйльләрдә ситуатив күнегүләрнең рус һәм татар телендә бирелүе балаларның белем сыйфатын күтәрүгә зур этәргеч булып тора.

Укыту методик кулланма (УМК) өч проекттан тора һәр проект өчен:

- 1) тематик план;
- 2) календарь – көндәлек план;
- 3) балалар өчен эш дәфтәрләре;
- 4) аудиоматериаллар;
- 5) мультипликацион сюжетлар;
- 6) күрсәтмә, таратма материаллар исемлеге;
- 7) диагностика төзелгән.

Беренче проект “Минем өем” : 4-5 яшьлек балалар (уртанчылар төркеме) өчен.

Икенче проект “Уйный – уйный үсәбез”: 5-6 яшьлек балалар (зурлар төркеме) өчен.

Өченче проект “Без инде хәзер зурлар, мәктәпкә илтә юллар”: 6-7 яшьлек балалар (мәктәпкә әзерлек төркеме) өчен.

Һәр проектка 60 ар балалар эшчәнлеге (шөгыйльләр) (детские виды деятельности) төзелгән, максат, бурычлар куелган:

“Минем өем” проекты.

Максат: Татар теленә кызыксыну уяту, аралашу теләге тудыру.

- Бурычлар:
1. Сүз байлыгы булдыру, сөйләмдә активлаштыру.
  2. Гади диалогта катнаша белү, хәтер, зиһен үстерү.
  3. Бер – беренче тыңлау, ишетү сыйфатлары тәрбияләү.

“Уйный – уйный үсәбез” проекты.

Максат: Үзара һәм зурлар белән көндәлек тормышта татарча аралашуга чыгу.

- Бурычлар:
1. Сүз байлыгын арттыру, сөйләм күнекмәләре формалаштыру.
  2. Гади сорауларны аңлап җавап бирү, мөрәҗәгать итә белү, көндәлек яшәештә аралашу.
  3. Әдәпле итеп кара-каршы сөйләшә белү күнекмәләрен тәрбияләү.

“Без инде хәзер зурлар, мәктәпкә илтә юллар” проекты.

Максат: Балаларның көнкүрешкә, табигатькә, җәмгыятькә кагылышлы сүзләр исәбенә сөйләмнән басты, сүз һәм сүзтөзмәләргә төрле ситуацияләрдә кулланышка кергү.

- Бурычлар:**
1. Сөйләмне аралашу чарасы буларак камилләштерү, файдалана белү күнекмәләренә өйрәтү.
  2. Мөстәкыйль фикер йөртергә, җавап бирергә күнектерү, балада үзенең сөйләм белән кызыксыну һәм сизгерлек уяту.
  3. Сөйләм әдәбе (сорау, гозер, мөрәҗәгать итү, рәхмәт белдерү, исәнләшү, сабуулашу) кагыйдәләрен камилләштерү.

“Минем өем” проекты:

- 1) Аудиоматериал – 64 кисәк (ТРЭК),
- 2) Мультипликацион сюжет – 11 данә,
- 3) Эш дәфтәре – 17 бирем,
- 4) Күрсәтмәлелек (исемлеге бирелде),
- 5) Актив сүзләр+ сөйләм үрнәге – 62 (269).

“Уйный – уйный үсәбез” проекты:

- 1) Аудиоматериал – 63 кисәк (ТРЭК),
- 2) Мультипликацион сюжет – 15 данә,
- 3) Эш дәфтәре – 19 бирем,
- 4) Күрсәтмәлелек (исемлеге бирелде),
- 5) Актив сүзләр+ сөйләм үрнәге – 46 (406).

“Без инде хәзер зурлар, мәктәпкә илтә юллар” проекты:

- 1) Аудиоматериал – 71 кисәк (ТРЭК),
- 2) Мультипликацион сюжет – 19 данә,
- 3) Эш дәфтәре – 20 бирем,
- 4) Күрсәтмәлелек (исемлеге бирелде)
- 5) Актив сүзләр+ сөйләм үрнәге – 60 (483 сүз булган).

Укыту – методик комплекты өстәмә материалларының кулланышы:

Эчтеләге 3-7 минутлык мультипликацион сюжетлар балаларның яшь үзгәрешләрен исәпкә алып өченче шөгыйльдә кулланыла. Берничә шөгыйль узгач өйрәнгән сүзләр һәм алдагы шөгыйльләрдә сөйләмдә кулланырга кирәк булган яңа сүзтөзмәләр дә кулланыла. Бу мультипликацион сюжетларны караганнан соң балалар белән сорау – җавап тибендә әңгәмәләр үткәрелә, вакыт калса алда өйрәнелгән уеннарны кабатларга тәкъдим ителә.

Аудиоматериаллар: танышу, яңа сүз, өйрәткәндә, диалог, сөйләм үрнәкләре, уеннар, кыска жырлар, өстәл театры күрсәткәндә кулланыу өчен төзелгән.

Эш дэфтэрлэре шөгылдэ өйрөнелгэн материалны ныгытуны күздэ тотып төзелгэн. Дэфтэрлэр белэн эшлэгэндэ балалар кабатлуйлар, бер-берсенэ сораулар бирэлэр, тэрбияче белэн аралашалар. Бик уңай ягы, балалар үзлөренең шөгылдэ эшлэгэн дэфтэрлэрен өйгө алып кайтып кабатлуй алалар. Бу дэфтэрлэр белэн эти-энилэр дэ, төркемдэ эшлэгэн тэрбиячелэр дэ эшли ала, чөнки биремнэр рус телендэ язылган.